Aalborg Universitet

Midlertidighedens paradokser og rationaler

Kiib, Hans

Publication date:
2016

Document Version
Accepteret manuscript, peer-review version

Link to publication from Aalborg University

Citation for published version (APA):
Kiib, H. (2016). Midlertidighedens paradokser og rationaler. Advance online publication. http://www.e-pages.dk/horsenskommune/543/html5/

General rights
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from vbn.aau.dk on: April 24, 2024

Hans Kiib

Midlertidighedens paradokser og rationaler

Artiklen søger at give et overblik over forskellige typer af 'midlertidighed' i byudviklingen.
Temporære urbane interventioner har historiske rødder i en kritisk kunstnerisk praksis og græsrodsinitiativer med et socialt engageret lokal engagement. Igennem denne praksis er der udviklet et sæt af metoder, der har til formål at fremme en social bevidsthed om at tingene kunne være anderledes og styrke et lokalt beredskab i forhold at kunne handle herpå.
I dag oplever vi, at disse metoder i stadig stigende omfang operationaliseres og implementeres i planlægningen i kommuner og hos private investorer. 'Midlertidighed' introduceret som en løftestang for at mobilisere interesse og kapital for igangsætning af projekter. Ikke mindst appelleres til nye kreative alliancer mellem kunstnere, kreative iværksættere, byudviklere og planlæggere. I den forbindelse 'lånes' metoder fra græsrodsinitiativer, kritiske kunstnere og festivalplanlæggere, og disse metoder søges inddraget både i kulturplanlægningen og i den private byomdannelse.
Vi oplever dermed et paradoks imellem metodernes kritiske udgangspunkt og den stigende opperationalisering af metoderne i politisk og økonomisk styrede processer. Artiklen sætter et kritisk blik på hvordan velmente midlertidige projekter kan sløre de reelle magtforhold bag byomdannelsen, men belyser også mulighederne for at inddrage disse metoder i en respektfuld dialog mellem borgere og interessenter.

Fig 1., 2 og 3. Midlertidige projekter. I forbindelse med genopbygning af Christchurch (New Zeeland) som blev ramt af et meget stort jordskælv i 2010, arbejdede kommunen og lokale NGO'er med kunst og mindre iværksætterprojekter, og man inviterede borgerne til at deltage i meget brede visionsseminarer og debatter om at gentænke byens udformning og liv. 6 år senere må borgerne konstatere, at den vedtagne genopbygningsplan ikke levner plads til deres visioner eller de mange selvgroede projekter. Byen bliver høj og tæt, den bliver endnu mere bilbaseret, og der satses på store internationale kapitalgrupper og virksomheder.

'Midlertidige projekter' i byomdannelsen

Der er efterhånden mange eksempler på, at borgerne bliver skuffede når de efter en periode med stort engagement har deltaget i midlertidige projekter må erkende, at de midlertidige projekter fjernes for at give plads til traditionelle kontorbyggeri og rigmandsboliger på de attraktive bynære arealer. Et eksempel er byomdannelsen på Carlsberg-grunden i København. De midlertidige aktiviteter og de billige lejemål bliver nu fjernet og en shitstorm på de sociale medier vidner om, hvor frustrerede folk er blevet over, at der ikke kunne blive plads til disse byrum og kreative ildsjæle i det nye omdannelsesprojekt.

Et andet eksempel er Østre Havn I Aalborg Havn, hvor en lokal developer lånte et nedslidt pakhus til en gruppe unge kunstnere og kreative iværksættere, det såkaldte Platform4 projekt. På kort tid skabte disse unge mennesker et meget interessant byliv med kunstudstillinger, spilfestivals og workshops. Men, efter 4 år måtte de vige pladsen for en ombygning til en stor advokatgruppe, og de omkringliggende gamle

bygninger en nu nedrevet for at give plads for højt og tæt byggeri med kontorer og dyre lejligheder omkring den attraktive Østre Havn ud til Limfjorden.

I stadig stigende grad ser vi at også kommuner deltager med tilbud om midlertidige aktiviteter. I forbindelse med store frilagte arealer på Fredericia Havn og Køge Havn er der dannet såkaldte udviklingsselskaber med kommunal deltagelse. Der er udarbejdet nye byudviklingsplaner med høj bebyggelsestæthed, og målet for kommunerne er naturligvis at tiltrække veluddannede skatteydere på de nye attraktive adresser. I den forbindelse tilbydes borgerne i byen i at deltage i en mangfoldighed af aktiviteter, sponsoreret og tilrettelagt af udviklingsselskabet.
De 'midlertidige aktiviteter' skal ikke påvirke den byplan, som områdets fremtid bygger på. Planen udlægger områderne til bolig- og kontorformål, og grundene er under salg i henhold til den vedtagne lokalplan. De midlertidige aktiviteter skal snarere ses som led i en brandings strategi for planens realisering. Og, som den tidligere direktør for Realdania By udtaler: "Værdistigninger som følge af midlertidige aktiviteter er svære at gøre op i kroner, men det byliv og det brand, som midlertidige aktiviteter kan bygge op omkring et byområde, gør det mere attraktivt at investere." (Mette Lis Andersen i Realdania By, 2015, Ny inspiration i byomdannelsen) .
Herfra skal der ikke peges fingre af disse strategier om 'mental byggemodning - de er sikkert både velmente og yderst relevante for realiseringen af planen. Men, det forekommer også relevant at spørge, om denne form for 'mental byggemodning' skal opfattes som en inddragelsesstrategi for at skabe 'ejerskab'? Lidt kynisk betragtet kunne man måske forledes til at spørge, om dette 'ejerskab' kunne være en omskrivning af, hvordan man fra ejernes side kan vinde befolkningen for en allerede fastlagt byudviklingsplan og dermed legitimere en mulig gentrifisering af en velbeliggende område med et højt kapitalafkast til følge?

Udspringer af en kritisk kunstnerisk praksis
I denne sammenhæng er det vigtigt at kigge tilbage på urbane interventioners oprindelige udgangspunkt i en kritiske kunstnerisk praksis. Her skal vi tilbage til 50'ernes og 60'ernes avantgarde - til Situationisterne, COBRA og X-gruppen og deres installationskunst og performance uden for museerne og gallerierne - i byens konfliktfelter og upåagtede overskudsrum. I den periode udvikler der sig et tankesæt blandt kunstnere om kunstens og arkitekturens rolle i en samfundskritisk bevægelse. Grupper af frontløbere omkring franske Guy Debord (Lettrist International) og danske Asger Jorn (COBRA) udfordrede efterkrigstidens modernisme og konsumorienteret livsform. Billedkunst og arkitektur skulle ikke blot nydes og være pænt - kunstnerne skulle forbinde sig med og involvere sig i samfundsdebatten - stille spørgsmål og skabe 'nye alternative billeder' på vigtige æstetiske, etiske og moralske samfundsspørgsmål. Kunstnernes rolle skulle ligge uden for galleriernes og museernes verden. Kunst skulle flyttes ud i byens rum, i medierne, i politik, på festivaller m.m.

Situationisterne kommunikerede både med satire og happenings, med 'mod-manifester' og utopiske forslag til nye byer og miljøer. 'Unitary Urbanism' fra 1959 var et sådant mod-manifest. Heri proklameres bl.a. "Unitary Urbanism acknowledges no boundaries; it aims to form a unitary human environment in which separation such as work/leisure and public/private will finally be dissolved" (Debord 1959). Samtidig skulle 'Unitary Urbanism' afsøge bredere og mere eksperimentelle udfordringer for byliv og arkitektur – det skulle være et manifest for re-definition af byens rum gennem deltagelse, spil og konstruktion af situationer; arkitekturen skulle være uendelig formbar – og tilbyde fleksible og mobile strukturer med en begrænset levetid. (Ferguson (ed.) 2007, Instant Urbanism; Kiib og Marling, 2011, Instant Urbanism@Roskilde Festival, Aalborg University Press).

Op gennem 60'erne blev denne tænkningen også udfoldet både i arkitektoniske eksperimenter. Arkigram's 'Instant City' projekt fra 1969 søgte ind i ideerne bag 'living critique' og 'the detuned city' og applikerede disse til en mobil bymæssig struktur, der på mange måder minder om festivaldesign, som vi kender dem i dag. Det bestod af et raffineret sæt af mobile enheder – informationspavilloner, læringsmiljøer,

kulturscener, laboratorer, eksperimentarier og institutioner der kunne indlejres i eksisterende bysamfund, monteres i parker, på hustage eller på åben mark. Det var hensigten, at de skulle udgøre 'et nyt innovativt lag' til den eksisterende bys permanente institutioner og funktioner. 'Instant City' lagde meget vægt på at være en 'lærende maskine', som kunne udgøre en teknologisk og kulturel innovationskraft i forhold til det eksisterende samfund. (Cook (ed.) 1972, Archigram)

Dette og andre samtidige konceptprojekter blev ikke realiseret, men ideerne bag dem er ført videre gennem installationskunst og eventarkitektur, og nyere projekter inden for eksperimentel arkitektur har taget disse ideer op. Gennem udstillinger og modplanlægningsprojekter har der rejst sig en ny bølge af projekter under betegnelsen 'Instant Urbanism', som insisterer på at tilføre et alternativt træk til den etablerede planlægningstænkning (Kiib og Marling, 2011, Instant Urbanism@Roskilde Festival, Aalborg University Press).

Instant urbanism projekter i dag

En forskergruppe under Swiss Architecture Museum har samlet en række eksempler på aktuelle projekter, som alle bygger på 'situation construite' i det offentlige rum (se Ferguson (ed.) 2007). De har kategoriseret projekterne ud fra deres kunstneriske ambitioner, herunder bymæssig intervention (urban action); by-nomader (urban nomadism); flanør-strategier (strategy of the derive); om - og viderestilling (détournement) og kropsarkitektur (sportification).

Et blandt mange eksempler fra 'urban action' er 'Ad-on 20 Hönnmeter' fra Wien, 2005, hvor en stålrørsinstallation med midlertidige boliger, bilvaskehal, spa m.m. fremstår som en vertikal bygning, hvor huden er skrællet af. 'Bygningen' illuderer en vertikal kompakt-by. Et tilsvarende projekt er det franske projekt 'Exyzt Urban Projects' som bl.a. blev vist på arkitekturbiennalen i Venedig 2006. I dette tilfælde er der tale om en beboet struktur, hvori mennesker udspiller situationer, der tilhører privatsfæren eller arbejdssfæren i det offentlige rum. Arkitekturen er også i dette tilfælde en facadeløs scenografi, en transparent struktur, der ubarmhjertig gør det private offentligt og fiktion til virkelighed. Tilsvarende sætter projekter trange boligforhold for migranter, flygtninge og hjemløse på dagsordenen med urbane interventioner, hvor eksempelvis en parkeringsplads i Los Angeles' centrum eller kajerne langs Seinen i Paris over en nat 'bebygges' med lette boliger for hjemløse (Kiib og Marling, 2011, Instant Urbanism@Roskilde Festival, Aalborg University Press).

Tegnestuen 'raumlaborberlin' har gennemført et utal af projekter, som på lignende måde peger mod arkitekturen som et middel for social interaktion og social emancipation. Den har gennemført en række modplanlægningsprojekter, community action projekter og kunstprojekter, der alle bærer en fælles intention om at være involverende, inkluderende og skabe rammer for svage grupper i samfundet. Midlet er temporære byggerier, provokerende installationer og projekter, som peger på forandring og muliggør livskvalitetsforbedringer i upåagtede områder af byen. Et tankevækkende projekt er 'Kitchen Monument', som er en gigantisk, oppustelig plasticboble, som kan placeres under en motorvejsbro, i en baggård eller andre 'glemte' eller upåagtede steder i byen. Installationen er social og inviterende, og målet er dialog, debatskabelse og social inklusion.

Fælles for de aktuelle 'instant urbanism projekter' er, at de behandler arkitekturen som urban scenografi; at de iscenesætter 'private' eller 'negligerede' problemstillinger og sætter dem på dagsordenen i det offentlige rum; at de er involverende og søger at skabe en æstetisk oplevelse af kropslig eller emotionel karakter, samt at de oftest ikke tager stilling, men søger at tilskynde latter, eftertænksomhed og debat. Den urbane scenografi søger at give den deltagende en uventet visuel eller kropslig oplevelse, der kan provokere eller ændre såvel individuel som kollektiv adfærd, mane til eftertanke og eventuelt på dette grundlag sætte en proces i gang med fokus på det pågældende emne.

Projekterne har ofte, direkte eller indirekte, et samfundsengagement og en social agenda. Det gælder bl.a. programerklæringen fra Exyzt projektet fra 2006, som på mange måder er sammenlignelig med Situatonistisk Internationales mod-manifest, 'unitary urbanism' fra 1960:

"Be utopian: We want to build new worlds where fiction is reality and games are new rules for democracy. We want to encourage creativity, reflection and renew social behaviors. If space is made by dynamics of exchange, then every body can be architects of our world.
Architecture can expand into trans-disciplinary field, where new tools can be explored. Our recipe: Marinate construction with video, music, graphic design, photography and gastronomy, without forgetting to leave space for interaction, freedom, informality and unpredictability. Your project can result in spatial video games, architectural buildings, musical environments and/or thematic food feasts." (Exyzt in Ferguson (ed.) 2007).

Det er vigtigt at forstå rationalerne og bruge de rigtige betegnelser.
Nu har vi kigget på de midlertidige projekter i forbindelse med byomdannelsen og vi har kigget tilbage på de urbane interventioner fra den kritiske kunstneriske praksis. Selv om begge typer urbane projekter benytter sig af kunstinstallationer og inddragende kunstneriske begivenheder, er tale om to modpoler hvad angår motiver og rationaler bag. Begge tilgange har sit legitime udgangspunkt i henholdsvis et økonomisk rationale om beskæftigelse og kapitalafkast over for en lige så legitim kritisk rumlig praksis, som har fokus på kulturel frigørelse og social empowerment. Af samme grund er der brug for at forstå rationalerne bag de forskellige temporære urbane interventioner - dels for ikke at involvere sig på et forkert grundlag og dermed måske blive skuffet, men måske i langt højere grad for ikke at bruge eller misbruge kunstnernes og især befolkningens ressourcer og tillid. For oversigtens skyld har jeg grupperet de urbane interventioner inden for fire rationaler:

- *Economical Impact*: Projekter styret af et økonomisk rationale;
- *Entertainment*: Projekter styret af et branding rationale;
- *Empowerment*: Projekter, som rettet mod ressourcesvage og social uretfærdighed;
- *Enlightment*: Projekter som rejser spørgsmål ved den samfundsmæssige diskurs på et givet område, og måske viser nye måder.

(De fire kategorier er inspireret af D. Skot Hansen, 2005, Why Urban Cultural Policies?, Eurocult 21)

For at kunne holde styr på forskellene foreslår jeg tilsvarende, at man omtaler de forskellige typer projekter forskelligt. Jeg vil foreslå følgende benævnelser:

- *Midlertidige projekter/mental byggemodning* (Economical Impact rationalet)
- *Byfester/festivaler* (entertainment rationalet)
- *Urban action* (empowerment rationalet)
- *Kritisk kunstnerisk praksis* (enlightment rationalet)

Opsamling

Inden for den kritiske kunstneriske og sociale praksis er det målet, at Urbane INTERVENTIONER skal være frisættende følelsesmæssigt, socialt og kulturelt:

- Urbane INTERVENTIONER bør som mål have at skabe en enten æstetisk eller følelsesmæssig oplevelse, som potentielt kan medvirke til en ændret adfærd - individuelt eller kollektivt.
- Urbane INTERVENTIONER bør give mulighed og tid til eftertænksomhed og plads til at stille spørgsmål vedrørende det bestående byliv og den kollektive adfærd.
- Urbane INTERVENTIONER bør benytte sig af en fleksibel arkitektur, som åbner for nye måder at leve sit liv på/være sammen på/ udvikle vore byer på.
- Urbane INTERVENTIONER bør give mulighed for at eksperimentet kan fortsætte og give plads til innovation og de skæve ideer.

De redskaber, der har været anvendt omfatter typisk:

- Relationel kunst og installationer, som flytter focus fra folk som tilskuere til nye deltagende roller og som medproducent af den konstruerede situation.
- Kropslige oplevelser – leg og sanseoplevelser som en præ-verbal indgang til en problemstilling.
- Deltagelse frem for tilskuerroller - Læring gennem deltagelse.
- Détournement – at vende tingene på hovedet – som en eye opener - for at sætte tingene i perspektiv.
- Skyggespil - parallelle fortællinger som kunne pege på utopiske projekter for et andet byliv.
- Open source arkitektur – fleksible konstruktioner som muliggør midlertidige anvendelser eller ændret anvendelse over tid .

I dag står det klart, at disse redskaber bliver brugt til mange forskellige formål. Det er ikke altid gennemskueligt, hvilke interesser, der står bag, og det er ofte uklart, hvilke dagsordner de temporære urbane interventioner ønsker at fremme. Derfor må det være et krav, at urbane interventioner altid bør klargøre sine præmisser og mål – hvilke rationaler ligger bag, hvilke magtforhold er styrende og hvilke dagsordner er indlejret i projektet?

Det er meget vigtigt at præmisserne for deltagelse og for festen er klargjort fra starten. Hvis formålet er branding og legitimering af et givet byomdannelsesprojekt er det vigtigt, at det ikke pakkes ind i en aktivitet som typisk vil give deltagerne falske forventninger til fremtidig brug af området. Så kan folk tage stilling til om de vil deltage eller ej. Eller de kan diskutere og tage stilling til selve projektet og i givet fald protestere mod dets indhold, manglende hensyn til ressourcesvage eller til offentlighedens adgang.

Tilsvarende med kunstneriske projekter. Det er vigtigt at kunstinstallationer og performance i det offentlige rum vedkender sig en kunstnerisk dagsorden. At de er del af en kritisk kunstnerisk praksis om at stille spørgsmål ved eksisterende diskurser og samfundsforhold; at de er med til at skabe situationer, som gennem oplevelser og deltagelse er med til at skabe debat, er frisættende og kan vise andre måder at udvikle bylivet og det fælles på.

Hans Kiib, professor
Institut for Arkitektur og Medieteknologi, Aalborg Universitet.

Hans Kiib
Professor | MAA Ph.d.
Department of Architecture, Design and Media Technology
| **Aalborg University** | Rendsburggade 14 | 9000 Aalborg

T: (+45) 9940 9917 | mob: (+45)21142464 | E-mail: kiib@create.aau.dk
Personal Web: http://vbn.aau.dk/da/persons/hans-kiib(7a2367ef-4250-41a2-bb64-14175901f656).html
Department Web: www.create.aau.dk